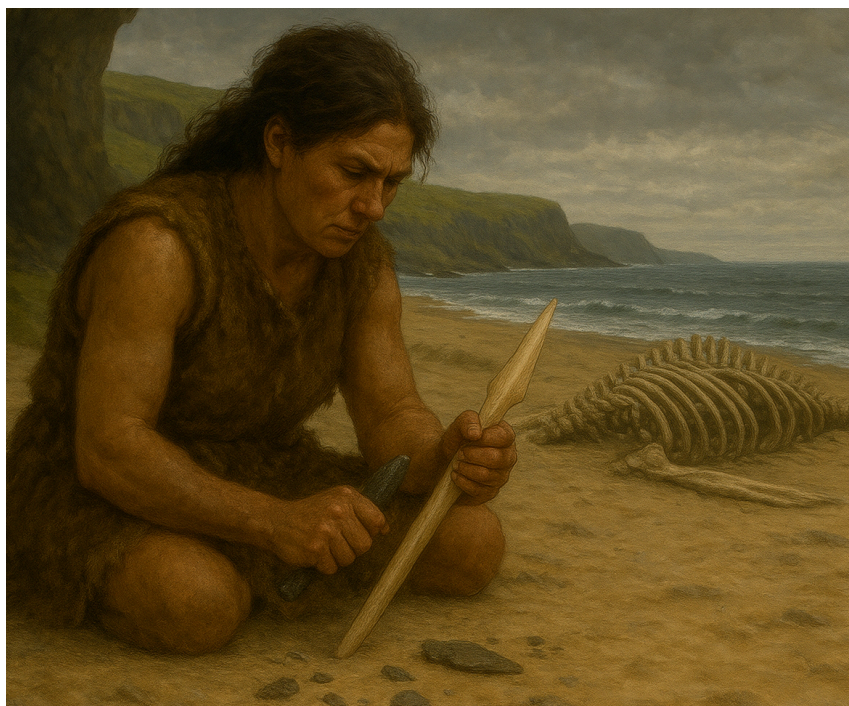

Hezurak eta tresnak

- Sekuentzia honetan balea-hezurrez eta Historiaurreko tresnez arituko gara, albistegietako berri batetik abiatuta.
- Ahozkoaren ulermena, lexikoa eta iraganeko kontaktak landuko ditugu, baita denborazko zenbait esapide ere. Amaieran, iraganeko kontaketa bat egingo dugu ahoz.

Adimen artifizialak sortutako irudia

Ikusi aurretik

1. Zeri buruz ari gara?

Bideoa ikusi aurretik, elkartu hirunaka, erreparatu beheko hitzei eta esan, zuen ustez, zer gairi buruz hitz egiteko erabiliko ditugun. Jaso hitz horiek irakurrita bururatzen zaizkizuen ideiak.

TALDEAN

1. Hezurak	6. Kobazuloa
2. Tresnak	7. Historiaurrea
3. Aurkikuntza	8. Arkeologoa
4. Arrantzaleak	9. Baleak
5. Aztarnak	10. Museoa

Zer gairi buruz aritzeko erabiltzen dira hitzok? Zer ideia datorkizu burura hitz horietako bakoitzarekin?

Erantzun zuzena 11. orrialdean dago.

TALDEAN

2. Zer dakizue Historiaurreaz?

Elkartu hirunaka, eta hitz egin Historiaurreko bizimoduari buruz. Horretarako, erabili proposatutako galderak gidoi gisa. Idatzi ideia nagusiak labur-labur.

Gidoia:

1. **Non bizi ziren Historiaurreko gizakiak?**
2. **Nola bizi ziren? Nomadak al ziren?**
3. **Zer jaten zuten?**
4. **Nola janzen ziren?**
5. **Nolako tresnak egiten zituzten? Zertarako? Zerez eginak?**
6. **Arterik ba al zuten?**
7. **Non aurkitu dituzte Historiaurreko aztarnak?**

Adimen artifizialak sortutako irudia

- Batzuk kobazuloetan bizi ziren, Santimamiñen adibidez.
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Partekatu talde handian hirunaka komentatutako ideia nagusiak.

BAKARKA

Ikusi bitartean

3. Zer kontatu digute albistegian?

Ikusi arretaz *Gaur Egun* albistegian emandako berria, eta erantzun galderei.

Adimen artifizialak sortutako irudia

[Bailearen hezurak](#)

1. Zein izan da aurkikuntzaren emaitzetako bat?

- a) Konfirmatu da euskal arrantzaleek luzaro arrantzatu zituztela baleak.
- b) Uste zen baino lehenagokoa dela bertakoek baleekin izandako lotura.
- c) Baleak arrantatzeko oso tresna zaharrak aurkitu dituztela.

2. Non egin dituzte aurkikuntzak?

- a) Kantabriako kobazuloetan.
- b) Santa Katalina komentuan.
- c) Kostaldeko zenbait kobazulotan.

3. Nolakoak dira aurkitutako tresnak?

- a) Arrantzarako tresna zaharrak dira, balea-hezurrez eginak.
- b) Ontziak eraikitzeke tresnak dira.
- c) Balea-hezurrez egindako armak dira.

4. Historiaurreko izakientzat, baleen hezurak ziren...

- a) balio handikoak.
- b) oso beharrezkoak.
- c) bereziki ederrak.

5. Zer dio albisteak baleei buruz?

- a) Euskaldunek hil zutela azken balea.
- b) Baleen arrantzari buruzko dokumentazio asko dagoela.
- c) Historiaurrean baleekin zer-nolako harremana zuten ikertzen hasi direla.

Erantzun zuzenak 11. orrialdean daude.

BAKARKA

4. Laburpen egokia

Ikusi berriro albistea, eta esan hiru hauetako zein den, zure ustez, laburpen egokia.

- 1 Euskaldunen eta baleen arteko harremana uste baino zaharragoa dela ondorioztatu dute arkeologoek; izan ere, Kantauri kostako kobazuloetan, duela 20.000 urte balea-hezurrez egindako tresnak aurkitu dituzte. Gehienak ehizarako tresnak dira.
- 2 Euskaldunen eta baleen arteko harremana uste baino luzeagoa dela jakin da. Izan ere, balearen arrantzarako hainbat arpoi aurkitu dituzte euskal kostaldean. Ikerlariak diote euskaldunek 1901. urtean hil zutela azken balea, horri lotutako hainbat irudi, armarri eta abesti bildu dituztelako.
- 3 Euskaldunen eta baleen arteko harremana uste baino luzeagoa dela ondorioztatu dute arkeologoek. Izan ere, baleen ehizari lotutako hainbat irudik erakutsi dute Historiaurrean ere euskal kostaldeko biztanleak arrantzale trebeak izan zirela.

Ariketa zuzentzeko, elkartu hirunaka. Azaldu bakoitzak zer laburpen aukeratu duzuen eta zergatik. Erantzun zuzenak 11. orrialdean daude.

TALDEAN

5. Denbora adierazteko esamoldeak

Elkartu binaka, irakurri transkripzioaren beheko zatia eta azpimarratu denbora adierazten duten esamoldeak. Jaso horiek zerrendan eta erantzun galderei.

chase-clark-T69h1_YfR-w-unsplash

Jonan Apaolaza, aurkezlea: Jakinekoa da euskal arrantzaleek balearekin izan zuten harreman estua. Trebeak ziren balearen arrantzan, baina ez genekien historian horren atzera egin zitekeenik: duela 20.000 urte baleen hezurrekin egindako tresnak aurkeztu dituzte Kantauri kostaldeko hainbat kobazulotan, tartean Lekeitioko Santa Katalinan.

Off ahotsa: Anarri Punta, Orio. Hemen ehizatu zuten azken balea euskal arrantzaleek, 1901ean. Hura bukatu zen, baina balearen arrantzak bizirik dirau makina bat armarri eta iruditan. (...)

Zerrenda

- _____
- _____

Galderak:

1 Zer adierazteko balio dute?

- a) Urte edo data zehatz bat adierazteko.
- b) Iraganeko une bat zehazteko.
- c) Iraganeko gertaerak kontatzeko.

2 Nola erabiltzen dira? Eman bakoitzetik bi adibide.

- _____
- _____
- _____
- _____

3 Zer beste hitz edo esamolde... ezagutzen dituzu iraganeko kontaketa batean denbora adierazteko balio dezaketenak?

Konparatu emandako erantzunak erantzun zuzenekin (11. or.). Partekatu talde handian 3. galderaren erantzunak, eta bildu zerrenda batean.

BAKARKA

Ikusi ondoren

6. Noiz gertatu dira?

Irakurri Aneren eta Jonen arteko elkarrizketa, eta egin gertaeren denbora-lerroa bakoitzarentzat. Ondoren, koadroko esamoldeak erabilia, adierazi gertaera bakoitza noiz gertatu den.

Ane: Kaixo, Jon! Zer moduz?

Jon: Ondo, eta zu?

Ane: Ondo, ondo... pixka bat nekatuta baina ondo. Goizean **korrika egitera** atera naiz **gosaldu** baino lehen, eta orduan zure anaiarekin egin dut topo! Zuk zer egin duzu goizean?

Jon: Nik? Nik **lo egin** dut, nekatuta nengoen-eta, asteburu gogorra izan da, badakizu...

Ane: Ondo deskantsatuko zenuen, orduan? Bada, ni **lanera joan** naiz gosaldutik ondoren, eskerrak aitzak **bazkaria prestatu** didan nik korrika egin dudana bitartean!

Jon: Nik, **dutxatu** aurretik **prestatu dut bazkaria**, eta gero **etxea jaso** dut...

Ane: Ondo! Beraz, goiz osoan **etxean egon** zara...

Jon: Bai, hala da; gaur **jai hartu** dut eta ez naiz lanera joan.

NOIZ GERTATU DIRA? ADIERAZI UNEA:

Aldi berean

- **-nean:** lanera heldu denean...
- **-t(z)ean:** lanera heltzean gogoratu da deia egiteaz.

Aurretik

- **-t(z)erakoan:** irteterakoan, itzali argia.
- **baino lehen:** irten baino lehen, itzali argia.
- **aurretik:** irten aurretik, itzali argia.

Ondoren

- **eta gero:** lan egin eta gero, afaria.
- **ondoren/ostean:** lan egin ondoren, afaria.
- **-takoan:** lan egindakoan, afaria.

Denbora-tarte batean

- **-n bitartean (-n artean):** Afaldu bitartean hitz egingo dugu.
- **-an:** gau osoan.

Euskal gramatika osoa (6.3.7)

1. Noiz joan da Ane korrika egitera?
2. Anek noiz egin du topo Jonen anaiarekin?
3. Zer egin du Jonen dutxatu aurretik?
4. Zer egin du Anek gosaldutik ondoren?
5. Noiz prestatu du Aneren aitak bazkaria?
6. Zenbat denboraz egon da Jon etxean?

Elkartu binaka, konparatu erantzunak, eta aztertu erantzun zuzenak (11. or.).

7. Gramatika-detektibeak: denborazko esamoldeak

TALDEAN

Elkartu binaka, irakurri beheko testua eta azpimarratu denbora adierazten duten esamoldeak. Ondoren, sailkatu bakoitzak duen esanahiaren arabera. Horretarako, aztertu ekintzak noiz gertatu diren.

Nire lehen gailur handia

15 urte igaro dira lehen aldiz Pirinioetako mendi handi batera igo **nintzenetik**. Aterpetxetik ateratzerakoan zera pentsatu nuen: gai izango al naiz gailurra zapaltzeko? Zalantza sortu zitzaidan, baina denbora luzea neraman horretarako prestatzen. Egia esanda, esperientzia gogorra baina polita izan zen. Igotzen ari nintzenean, hainbat mendizalerekin egin nuen topo, eta denekin hitz egin nuen tarte batez, ura eta jana ere eskaini zizkidaten batzuek. Gailurrera igotakoan, poz izugarria sentitu nuen, eta lortu izanaren harrotasuna.

Denborazko esamoldeak	Aldi berean gertatu direla adierazten dute	Zerbait baino lehen gertatu direla adierazten dute	Zerbaiten ondoren gertatu direla adierazten dute	Denbora-tarte batez gertatu direla adierazten dute
15 urte igaro dira ... nintzenetik				X

BAKARKA

8. Iraganeko kontu harrigarriak

Kontatu, ahoz, iraganean gertatutako pasarte bat. Prestatu gidoia idatziz; erabili galderak gidoia egiteko.

ERABILI denborazko esamoldeak iraganeko ahozko kontaktan ekintzak denboran noiz/zein ordenatan gertatu ziren adierazteko. Grabatu kontaketa.

Galdera-gida:

1. Ikusi duzu inoiz antzinako tresnarik? Edo Historiaurreari buruzko museoaren bat, pinturaren bat, pelikularen bat, dokumentalaren bat...?
2. Zer garaitakoak ziren?
3. Zer ikusi zenuen?, non ikusi zenuen?, norekin?
4. Noiz izan zen hori?
5. Zer eta zergatik iruditu zitzaizun harrigarria edo zerk txunditu zintuen gehien?
6. Zer ikasi zenuen?
7. Interesgarria izan al zen?

Idatzi gidoia edo eskema ahozko kontaketa egiteko.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

9. Ebaluazioa

BAKARKA

Ahozko kontaketa egin ondoren, entzun kide batek grabatutakoa, eta, taulako irizpideak kontuan hartuta, ebaluatu kidearen lana.

Helburu bakoitza ebaluatzeko, hautatu BAI / ERDIZKA / EZ zutabeetako bat, eta azaldu arrazoiak.

HELBURUAK	BAI	ERDIZKA	EZ
Iraganeko kontaketa egin du			
Deskribapenak egin ditu			
Iraganeko aditzak zuzen erabili ditu			
Denborazko esamoldeak zuzen erabili ditu			

Kidearentzako oharrak:

Taulan jasotakoaren berri eman kideari, eta, kideak emandako feedbacka aintzat hartuta, baloratu egindako lana eta hobetu beharrekoak irakaslearekin.

ERANTZUNAK

1. Zeri buruz ari gara?

Historiaurreko aurkikuntza baten albisteak emateko erabili dira hitz horiek: baleen eta gure inguruan bizi ziren gizakien arteko harremanen berri ematen du. Hitzok erabil genitzake Historiaurreko aurkikuntza bati buruz hitz egiteko.

3. Zer kontatu digute albistegian?

1- b; 2- c; 3- c; 4- a; 5- c.

4. Laburpen egokia

1.a

5. Erreparatu hizkuntza-edukiei:

Denbora adierazten duten esamoldeak:

1. Duela 20.000 urte
2. 1901ean

Kasu horretan, biek balio dute data zehatz bat eta/edo iraganeko une zehatz bat adierazteko. Lehenengoak, gainera, adierazten digu zenbat denbora igaro den iraganeko une hartatik gaur arte. Eta, noski, biak erabil ditzakegu iraganeko kontaktak egiteko.

6. Denborazko esamoldeak (zenbait aukera)

1. Ane korrika egitera joan da jaikitakoan EDO jaiki ondoren.
2. Korrika egitera atera denean egin du topo Jonen anaiarekin.
3. Jonek dutxatu baino lehen bazkaria prestatu du EDO bazkaria prestatu du dutxatu aurretik.
4. Ane gosaldutakoan lanera joan da EDO gosaltu ondoren lanera joan da.
5. Bazkaria prestatu du Ane korrika egitera joan den bitartean.
6. Jon etxean egon da goiz osoan.

7. Gramatika-detektibeak: denborazko esamoldeak

- **Aldiberekotasuna** edo ekintzak beste zerbaiten aldi berean gertatzen direla adierazten dute: **Nintzenean ((-e)nean).**
- **Aurrekotasuna** edo ekintzak zerbait baino lehen gertatu direla adierazten dute: **Ateratzerakoan (-t(z)erakoan).**
- **Ondokotasuna** edo ekintzak beste zerbaiten ondoren gertatzen direla adierazten dute: **Igotakoan (partizipioa + takoan)**
- **Iraupena** edo ekintzak denbora tarte batez gertatzen direla adierazten dute: **Nintzenetik ((-e)netik)**

HIZTEGI LAGUNGARRIA

Bizirik dirau. Bizirik jarraitzen du. *Iraun* aditz trinkoaren 3. pertsonako forma.

Makina bat armarritan. Armarrri askotan. Familia edo herri bateko sinboloen irudipen grafikoa da armarrria, normalean harrizkoa eta ezkutu formakoa.

Zetazeoen hezurak. Balea, izurde, kaxaloteen... hezurak.

Adituak. Gai bati buruz asko dakitenak.

Harreman estua. Oso-oso gertuko lotura.

TRANSKRIPZIOA

Jonan Apaolaza, aurkezlea: Jakinekoea da euskal arrantzaleek balearekin izan zuten harreman estua. Trebeak ziren balearen arrantzan, baina ez genekien historian horren atzera egin zitekeenik: duela 20.000 urte baleen hezurrekin egindako tresnak aurkitu dituzte Kantauri kostaldeko hainbat kobazulotan, tartean Lekeitioko Santa Katalinan.

Off ahotsa: Anarri Punta, Orio. Hemen ehizatu zuten azken balea euskal arrantzaleek, 1901ean. Hura bukatu zen, baina balearen arrantzak bizirik dirau makina bat armarrri eta iruditan. Uste baino askoz zaharragoa da, gainera, balearen eta gizakiaren arteko harremana. 20.000 urte dituzte Kantauri kostaldeko hainbat kobazulotan aurkitutako tresna hauek, balea-hezurrez egindakoak. Ehizarako dira gehienak. Aranzadi elkarte partaide izan da nazioarteko ikerketan. Asturiaseko kobazulo batean aurkitu dugu Jesus Tapia arkeologoa.

Jesus Tapia: ... ikusi dugu zetazeoen hezurak ere erabiltzen zituztela tresnak egiteko, eta bereziki armen puntak egiteko.

Off ahotsa: Bost balea-espezieren hezurak erabili zituzten tresna hauek egiteko, eta oso preziatuak omen ziren. Ikerketak harrituta utzi ditu adituak.

Lehen urrats bat besterik ez omen da Historiaurrean baleek eta gizakiek izan zuten harremanaz gehiago jakiteko; uste baino harreman estuagoa eta zaharragoa.